

BEITEBRUKSPLAN FOR ØYER KOMMUNE

2022-2026

Innhold

1. Innledning.....	3
2. Beitebruken i Øyer	5
2.1 Beitebrukens omfang	5
2.3 Seterbruken i Øyer	5
3. Organisering og tilsyn.....	7
3.1 Øyer Beite- og Gjetelag	7
3.2 Tretten vestsida sankelag.....	8
4. Verdsetting av utmarksbeite	8
5. Beitearealene	11
5.1 Arealgrunnlaget.....	11
5.2 Vegetasjonskartleggingen av Øyer-fjellet	12
5.3 Beitekapasitet.....	14
6. Lovverk	16
7. Utfordringer knyttet til beitebruk	17
7.1 Rovvilt	17
7.2 Beiteretten	19
7.3 Omdisponering av utmark.....	19
7.4 Økt menneskelig aktivitet i utmarka	20
7.5 Løshund	20
7.6 Gjerder.....	20
7.7 Gjengroing	21
7.8 Nabobeiting	21
7.9 Storfe i utmark.....	21
8. Utmarksbeite i plansammenheng	22
8.1 Beitebruk og arealplaner.....	22
8.2 Beitenæringen som høringsinstans.....	22
9.0 Tiltaksdel.....	23
Tiltak 9.1 Forebygge tap av dyr på beite	23
Tiltak 9.2 Informere om beiting i utmark	23
Tiltak 9.3 Tilsyn og oppfølging av dårlige gjerder i utmark og ulovlige gjerder rundt fritidseiendommer	23
Tiltak 9.4 Bruk av resultater fra vegetasjonskartleggingen	24
Tiltak 9.5 Ta i bruk digitale gjerder	24
10. Anbefalinger for bruk av beitearealene i Øyer.....	24

11. Beredskapsplan	26
11.1 Hovedmål	26
11.2 Forebyggende tiltak.....	26
11.2.1 Tilsyn	26
11.2.2 Informasjon	26
11.3 Kartlegge problemområder	26
11.4 Akutte forhold	26
11.5 Rovvilt.....	26
11.5.1 Ekstraordinært tilsyn.....	27
11.5.2 Rutine ved funn av kadaver/observasjon av rovdyr	27
11.5.3 Beredskap og oppgaver ved Landbrukskontoret	27
11.6 Beredskapsarealer.....	28
11.7 Krisehåndtering	28
11.8 Gjennomføring av tiltak.....	28
12. Beitekart	29

1. Innledning

Verdien av utmarksbeite i Øyer utgjør 13 mill.kr/år fordelt på fôropptak på utmarksbeite, kjøtt- og ullproduksjon og beitetilskudd.

Utmarksbeite er en driftsform med lang tradisjon i Norge, og er en svært viktig del av næringsgrunnlaget for landbruket i Øyer.

Øyer kommune vedtok i sin planstrategi 2020-2023 at Beitebruksplanen skulle revideres i 2021 – som en temaplan. Plan- og miljøutvalget vedtok å varsle oppstart av planarbeidet i møte 16.02.21. Det kom en uttalelse til oppstartsvarselet. Styret i Øyer beite- og gjetelag spilte inn at NIBIOs beitekartlegging bør legges til grunn når beitekapasiteten/beitebehovet skal vurderes i revidert plan, og at nedbygging av beiteområder (spesielt hytteutbygging) og aktivitet som følger av dette (sykkelløyper/skiløyper/økt menneskelig trafikk i beiteområdene) bør få en større plass og konsekvensene av dette bør gjøres tydeligere enn i gammel plan.

Landbruksplan for Lillehammer-regionen 2021-2025, vedtatt av kommunestyret 23.09.21 vektlegger bruk av utmarksbeite og at beitebruksplaner er viktige planverktøy som må brukes aktivt. Landbruksplanen har mål om å fremme utmarksbeite og hindre tap av beiteressurser, stimulere til aktiv bruk av setrene og synliggjøre utmarksarealenes betydning i.f.t. beredskap.

Beite er en fornybar ressurs, men beiteressursene er ikke 'uendelige'. Utmarksbeite er den mest arealkrevende næringen vi har. Utmarksområdene i Øyer har flere sterke arealinteresser som beitebruk, jakt, friluftsliv og hyttebygging. Utbyggingstakten for fritidseiendommer er svært høy, og er et hovedsatsingsområde for kommunen. Store utmarksområder er de siste 30 årene blitt omdisponert til hyttefelt. Nye hytteområder beslaglegger utmark og gir mange nye brukere i området.

Det er to hovedutfordringer for beitenæringen i Øyer: rovvilt og utfordringer ved bruk av beiteretten pga stor bruk av utmarksarealer til fritidsbebyggelse med påfølgende økt menneskelig aktivitet i utmarka. Den første er løsbart ved å holde rovviltbestanden på et nivå hvor en unngår store skader og tap, og å ha en god beredskap med forebyggende tiltak. Hytteutbyggingen er derimot en irreversibel handling, som gir utfordringer for beitenæringen i dag og som kan bidra til å skape konflikt om beiteretten i framtiden.

Bruken av utmarksbeite har flere verdier enn kun matproduksjon og arbeidsplasser. Husdyrene får i stor grad utøvd sin naturlige adferd ved å gå fritt ute. Dyra får mosjon og god kondisjon. På utmarksbeite får dyra hele tiden tilgang på ferskt gras, urter, busker og trær. Storfe har ofte sine faste runder. Smittepresset med hensyn til sjukdommer og snyltere blir redusert fordi dyra går spredt og over et større område enn hvis de hadde gått på innmark. Dette fører til mindre bruk av antibiotika og parasittmidler. Det er flere planter som er direkte knyttet til beitebruk, og beitebruk fører således til økt biologisk mangfold. Mange naturtyper og plantearter er avhengige av beiting. Beitedyr rydder terreng, og bidrar med å forsinke gjengroing eller forhindre gjengroing i fjellet. Dette gjør landskapet mer tilgjengelig. Det er mer kostbart å rydde et landskap som er grodd igjen, enn å vedlikeholde det.

I løpet av de siste 20 årene har antall storfe i utmarka i Øyer økt noe mens antall sau og lam i utmarka har gått litt tilbake. Samtidig har antall enkeltbrukere gått ned. Dette fører til færre å dele vedlikehold av tekniske installasjoner i beiteområdene på. Færre husdyrbrukere blant eiere av landbrukseiendommer fører også til at flere gjerder ikke blir vedlikeholdt. For å sikre god dyrevelferd er det et mål for beitenæringen å begrense tap og skader. Det er et økt konfliktnivå mellom beitebruk og rovviltpolitikk de senere årene. Det er beitebrukere i Øyer beite- og gjetelag som har hatt størst tap til rovdyr i Lillehammer-regionen.

Denne planen skal synliggjøre arealinteressene til beitebruken i utmarka i Øyer og de utfordringer den kan ha.

Plangruppa har bestått av:

Ingvald Nymo, Øyer beite og gjetelag (storfe).

Heidi Stenseng, Øyer beite og gjetelag (sau)

Eivind Holen Buhaug, Tretten vestsida sankelag og Øyer-Tretten sau og geit

Anne Magnhild Braastad Lie, styreleder Øyer fjellstyre

Erik Hagen, daglig leder, Øyer fjellstyre

Karen Saksum, Landbrukskontoret i Lillehammer-regionen

Robert Smelien, Landbrukskontoret i Lillehammer-regionen

Svein Inge Gausemel, GIS-koordinator i Lillehammer-regionen har oppdatert kartene.

2. Beitebruken i Øyer

2.1 Beitebrukens omfang

I Øyer er det to beitelag som slipper dyr i utmarka, Øyer beite- og gjetelag og Tretten vestsida sankelag. I tillegg til beitebruken som beitelagene står for, blir det sluppet dyr på utmarksbeite fra enkeltbruk som ikke er medlemmer i organisert beitebruk. Alle som slipper dyr i statsallmenningen, må være organisert i beitelag. Bruken av utmarksbeitet har vært og er en viktig ressurs for landbruksnæringen i Øyer. I tillegg er husdyr på utmarksbeite et gode for dyrevelferden. Tidligere ble det også høstet fôr i utmarka. Dette opphørte tidlig på 1900-tallet. Seterdrift og beite i utmarka har bidratt til å gi grunnlag for et husdyrhold ut over det en kunne hatt med bruk av kun jordbruksressursene i bygda. Bruken av utmarksbeite i Øyer er fra gammelt av sterkt knyttet til setrene. Det er ikke tillatt å slippe andre storfe i områdene der det er seterdrift.

Tabell 1. Utviklingen i dyretall på utmarksbeite (> 5 uker) i Øyer de siste 20 årene (antall foretak i parentes) registrert gjennom søknad om produksjonstilskudd.

Dyreslag	2000	2005	2010	2015	2020
Mjølkeku/ammeku	489 (52)	545 (44)	587 (40)	666 (40)	609 (36)
Øvrige storfe	623 (60)	731 (53)	668 (43)	698 (41)	608 (33)
Sau og lam	7369 (43)	9153 (45)	7462 (37)	7496 (37)	6730 (33)
Geit og kje	136 (3)	90 (1)	110 (1)	162 (4)	246 (9)
Hest	4 (2)	2 (2)	8 (3)	5 (3)	14 (2)

Tabell 2. Antall husdyr i Øyer totalt og på utmarksbeite i 2021 registrert gjennom søknad om produksjonstilskudd.

Dyreslag	Antall dyr totalt	Antall dyr på utmarksbeite i Øyer (> 5 uker)	Antall dyr på utmarksbeite i Øyer (%)	Antall dyr på utmarksbeite i Norge (%)
Mjølkekyr/ammekyr	1443	591	41%	32%
Øvrige storfe	2553	585	23%	27%
Søyer	2650	2448	92%	89%
Lam	4855	4315	89%	86%
Geit og kje	384	271	71%	86%

2.3 Seterbruken i Øyer

I Øyer var det i 2021 sju setre i drift med aktiv mjølkeproduksjon. Av disse er en på Roåker og seks på østsida. Det er i tillegg en seter på østsida som ikke var på setra denne sommeren grunnet mangel på arbeidskraft, men som har planer om videre seterdrift.

Mjølkekua beiter i utmark på dagtid og på innmark om natta på de fleste setrene. Setrene er merket av i kartet over storfebeiting i planen.

I statsallmenningen er beitebruken på setrene regulert slik: *På setrer med mjølkeproduksjon er utmarksbeiting tillatt i setrens gamle beiteområde. Dyra skal hver natt være i hus eller i inngjerding.*

Det er i tillegg én som er i planleggingsfasen for oppføring av nytt seterfjøs for oppstart med mjølkeproduksjon på setra.

For øvrig har seterområdene og seterbebyggelsen stor kulturhistorisk verdi og inngår som viktig element i fjellområdene. I Landbruksplan for Lillehammer-regionen 2021-2025 er seterdrift et prioritert tiltak for å sikre oppnåelse av mål innen klima, miljø og bærekraft.

Mjølkekyr på Hornsjøen

Foto: Anne Braastad Lie

3. Organisering og tilsyn

Beitebrukerne i Øyer kommune er organisert i to beitelag; Øyer beite- og gjetelag og Tretten vestsida sankelag. Tabell 3 viser antall slipte dyr pr. beitelag i 2020.

Tabell 3. Antall slipte dyr pr. beitelag i Øyer kommune 2021

	Sau	Lam	Storfe	Geit
Øyer Beite og gjetelag	2295	4119	442	100
Tretten vestsida sankelag	117	178	247	49

3.1 Øyer Beite- og Gjetelag

Øyer Beite- og Gjetelag er organisert i en fellesdrift for storfe, ni sankelag for sau og en værhamn. Beitelaget hadde 43 medlemmer i 2021.

Det beiter også dyr fra Ringsaker og Ringebu i Øyer beite- og gjetelag sitt område. Besetningen fra Ringsaker er organisert i Ringsaker kvigebeitelag SA og besetningene fra Fåvang er organisert i Fåvang gjetelag.

Øyer beite- og gjetelag SA ledes av et styre bestående av tre representanter for saueiere og tre for storfeiere. Beitelaget sender ut orienteringsbrev til medlemmene før beitesesongen. Medlemmene er pliktige til å stille mannskap på ettersanking. Styret i beitelaget velger en sankebas fra hvert av sausankelagene. Disse er sausankelagenes kontaktperson til styret. Sausankelagene drives noe ulikt.

Mange sankelag har møte før beiteslipp om våren der det fordeles ansvar for tilsyn, diverse innkjøp blir avklart og sankestart blir bestemt. Flere av sankelagene har en tilsynsordning som går ut på at saueierne får ansvaret for bestemte uker i beitesesongen, slik at hele sesongen er dekket. Hver enkelt skal da i tilsynsuken (e) sjekke samtlige saltingsplasser, føre tilsyn med hele beiteområdet og skrive tilsynsdagbok. I den første sankehelga sanker alle hver sin sau, mens det i de påfølgende sankehelgene sankes sammen inntil sankingen er ferdig.

Sesongen 2021 hadde laget fire gjeter ansatt. Alle som slipper dyr i gjetinga betaler en gjeteravgift pr dyr. Avgiften fastsettes årlig. I tillegg bruker dyreeierne mye tid på eget tilsyn, henting av skadde/sjuka dyr og dyr som er på avveie. Beitelagets registreringer av tidsforbruket til sine medlemmer i 2021 viste at det ble brukt i alt 840 timer til slipp, tilsyn, sanking m.m.

Mange beitebrukere har tatt i bruk radiobjeller på dyrene sine. Springutstyret gir signaler med jevne mellomrom slik at dyreeier via data kan se hvor dyrene er til enhver tid. Dette kan være til hjelp ved rovdyrangrep og sjuka dyr da det utløses en alarm hvis dyret har ligget stille for lenge. Radiobjeller brukes mest på sau, men også noen storfe er merket. Disse er avhengige av mobildekning for å fungere, slik at i noen områder i fjellet er det ikke aktuelt med radiobjeller pga dårlig dekning. Alle gjeterne og en stor del av dyreeierne bruker GPS for tilsynsdokumentasjon og registrering av skader og kadaver. Dette er til stor hjelp for Statens Naturoppsyn -SNO.

Øyer beite- og gjetelag organiserer slipp, tilsyn og sanking for fedrifta. Fjellstyret og beitelaget i samarbeid bestemmer første slippdato i statsallmenningen.

Anbefalt slippdato er minimum to dager etter at setervegene er åpnet. Dette annonseres på fjellstyrets nettsider. Dette er innført for å ta hensyn til at hytte- og setereiere skal få tid til å dra inn og sette i grunder og etterse gjerder før dyra blir sluppet på beite. Hva som er riktig slippdato utfra beitegrasets utvikling varierer fra år til år.

Sankedato bestemmes av styret i beitelaget. Alle storfeiere må delta i slipp og hovedsankinga. Hovedsanking og ettersanking for både sau og storfe er organisert. Beiteområdet til storfe er lengst inne i statsallmenningen i områdene nord og sør for Lyngåa. I området nord for Lyngåa inngår Bøseterlia, Åstlia og Eldådalen. I Eldådalen slippes det ikke storfe lengre. Området er vanskelig tilgjengelig og krevende i.f.t. tilsyn og sanking.

3.2 Tretten vestsida sankelag

Tretten vestsida sankelag er organisert under Landbrukstjenester Sør-Gudbrandsdal SA. Den gang Fylkesmannen godkjente Landbrukstjenester som en overbygning for sankelag i 2013 og Tretten vestsida sankelag ble etablert etter dette. Da kunne de søke regionalt miljøtilskudd til drift av beitelag uten å måtte danne et eget samvirkeforetak.

Sankelaget hadde i 2021 14 medlemmer med både sau, geit og storfe. Lagets beiteområde dekker området fra Musdalseter til Roåker og området rundt Smeperetra. Det trekker også mye sau fra Gausdal inn i beiteområdet rundt Musdalsetra. Noen gausdøler har beiterett her. Disse beitebrukerne er medlem i beitelaget i egen kommune.

Foto: Heidi Stenseng

4. Verdsetting av utmarksbeite

Verdien av utmarksbeite i Øyer utgjør ca 13 mill.kr/år fordelt på fôropptak på utmarksbeite, mjølk-, kjøtt- og ullproduksjon og beitetilskudd. Fôropptaket på utmarksbeite tilsvarer beiteopptak fra 5600 daa fulldyrka jord.

Utmarksbeitet har stor verdi for landbruket i Øyer. I tillegg til verdien av fôret som er høsta i utmarka, kommer verdien av kjøttet og ulla som er produsert i beiteperioden og tilskuddet til dyr på utmarksbeite. Det er også produsert mjølk på setre der grovfôret høstes i utmarka.

Fôropptak på utmarksbeite til de enkelte dyreslag vises i tabell 4.

Tabell 4: Fôropptak for de enkelte dyreslag (Kilde Erling Skurdal, 1997. Beiting i utmark)

Dyreslag	Fôropptak pr. dag
Sau og lam	1,0 fôrenhet
Geit og kje	1,0 fôrenhet
Ammeku/mjølkeku	6,0 fôrenheter
Ungdyr av storfe	4,0 fôrenheter
Hest	5,0 fôrenheter

Fôrverdi

Alle dyra som var i utmarka i 2020 høstet ca 1.4 mill. fôrenheter fra utmarksbeite til en verdi av 4,9 mill.kr kroner. Det er tatt utgangspunkt i antall dyr fra tabell 1, 80-100 beitedager avhengig av dyreslag og fôropptak for de enkelte dyreslag i tabell 4. Det er forutsatt en fôrenhetspris på 3,50 kr/fôrenhet.

Opptaket av fôr på utmarksbeitet tilsvarer produksjon beitegras på 5600 daa dyrka areal når en regner en avling ved beiting på 250 FE/daa. Det totale omsøkte dyrka arealet i Øyer kommune er 22357 på daa. Utmarksbeitet for sau og lam tilsvarer 2700 daa jordbruksareal. Dette viser at utmarksarealene er en stor ressurs, og at det kreves store arealer dersom sauen må holdes på innmark ved f.eks. akutte rovviltangrep.

Kjøtt

Verdien av kjøttet produsert i utmarka er vanskelig å beregne. Ved å ta utgangspunkt i antall dyr som er oppgitt å gå på utmarksbeite i søknad om produksjonstilskudd, er det beregnet følgende kjøttverdi for storfe og lammekjøtt:

Storfe: 608 ungdyr av storfe på utmark i 80 dager med en tilvekst på 480 g/dag og en kjøttverdi på 47,2 kr/kg (noteringspris inkl. tilleggspriiser hos Nortura) gir dette en verdi på ca 1,1 mill.kr.

Lam: 4302 lam i 100 dager med en tilvekst på 115 g/dag slaktevekt og en kjøttpris på 48 kr gir en verdi på ca 2,8 mill.kr.

Utfra disse beregningene kan en anslå at verdien av kjøttet produsert på utmarksbeite i kommunen er ca 3,9 mill.kr.

Ull

Totalverdi av ulla, med utgangspunkt i gjennomsnittspris, gir en verdi på ca 0,5 mill.kr. Dette er beregnet ut fra middel ullpris på 30 kr/kg og at det produseres 0,22 kg ull/kg produsert kjøtt. Men en lammekjøttproduksjon på 73,3 tonn gir dette 27,7 tonn ull produsert.

Mjølke

Det er tatt utgangspunkt i leveranser fra setrene i juli og august i 2020 og en mjølkepris på kr 6,00. Dette utgjør i alt ca kr 900 000.

Beitetilskudd

I 2020 ble det totalt utbetalt 2,8 mill.kr i tilskudd til dyr på utmarksbeite i Øyer. Dette er fordelt på de to ordningene produksjonstilskudd i jordbruket (PT) og regionalt miljøprogram i Innlandet (RMP). Sistnevnte ordning er for både enkeltbrukere og beitelag.

I produksjonstilskudd ble det utbetalt vel 2,6 mill.kr totalt til enkeltbrukere som har storfe/sau på utmarksbeite i minst 5 uker. Tilskudd til storfe og hest i utmark var i 2020 på kr 817 pr.dyr og kr 230 pr.sau/lam/geit/kje. I RMP-ordningen ble det utbetalt kr 164.000 i driftstilskudd til de to beitelagene. Godkjente beitelag kan søke driftstilskudd pr. dyr sluppet på utmarksbeite.

Total verdi

Den totale verdien av beiting i utmarka i Øyer kommune er på vel 12 mill.kr årlig. Dette viser hvor stor ressurs utmarksbeitet er for landbruket i Øyer kommune.

Foto: Heidi Stenseng

5. Beitearealene

Øyer kommune har totalt et areal på 639 km² hvorav ca 40% er nyttbart beite over tregrensa. I tillegg kommer beiting på skogsmark.

5.1 Arealgrunnlaget

Utmarksarealet i Øyer er betydelig. Utmarksarealene er i hovedsak på Øyer østside samt et belte på grensa mot Gausdal på Øyer vestsida. På østida dekker Øyer statsallmenning 430 km² og det utgjør 2/3 av arealet i kommunen.

Av totalarealet på 639 km² er ca 32 km² jordbruksareal, ca 187 km² produktiv skog og ca 120 km² er anna skogareal. Resterende (ca 300 km²) er alt vesentlig fjell og vidde over tregrensa. Dette arealet inkluderer om lag 15-20% impediment og blautmyr. Da blir det igjen ca 250 km² som kan kalles nyttbar beitemark over tregrensa, og i tillegg kommer også beiting på skogsmark.

Ressursene i fjellområdene har stor betydning for landbruket i Øyer. Det er mange setergrender spredt over store deler av fjellet. Store områder i fremre og midtre del av fjellet er oppdyrket til grasproduksjon og utgjør over halvparten av kommunens oppdyrka areal. I den indre delen av fjellet, langs grensa mot Østerdalen, er terrenget noe villere og mer høyfjellspreget. Eldåhøgda med 1232 moh. er det høyeste punktet i kommunen.

Berggrunnen i Øyer består av sedimentære bergarter der sandstein utgjør størsteparten, men også noe kalkstein og leirskifter samt en blanding av disse. Sandstein er tungt forvitrelig og det bidrar til at mineraler løses sent opp og dermed blir næringsstoffene lite tilgjengelige for plantene. Berggrunnen tilsier at kvaliteten på beitene på store deler av utmarksarealene i kommunen kan regnes til å ligge i klassen «middels godt beite».

Beiteverdien i et område er først og fremst avhengig av tre faktorer:

1. Produksjonen av beiteplanter, kg tørrstoff pr daa.
2. Næringsverdien i beiteplantene
3. Utnyttingsgraden, andelen av plantemassen som nyttes av beitedyrene.

Variert terreng gir gode beiter gjennom hele beitesesongen. Beitevekster i fjellet har høyere proteinverdi gjennom hele vekstsesongen sammenlignet med skogsbeiter. Jorddybde, vanntilgang og topografi er viktige faktorer for beitekvaliteten. Det mest brukte verktøyet vi har for å vurdere kvaliteten av utmarksbeiter, er vegetasjonskartlegging.

En vegetasjonstype er en karakteristisk samling av arter som vokser på steder med like vekstforhold. Utgangspunktet for bruk av vegetasjonstyper ved beitevurderinger er at artssammensetning, planteproduksjon og næringsinnhold i plantene innenfor hver vegetasjonstype varierer lite fra lokalitet til lokalitet. Dyrenes valg av beiteplanter og område vil være påvirket av flere faktorer. Dette kan være tilgjengelighet, muligheter for ly, fordeling av vegetasjonen i høydesoner, mangfold i vegetasjonen, beitepress, årstid, værforhold, plassering av saltsteiner m.m. Verdsetting av beite blir derfor svært komplekse vurderinger. Mesteparten av beitearealene i statsallmenningen ligger mellom 850 og 1000 moh. På

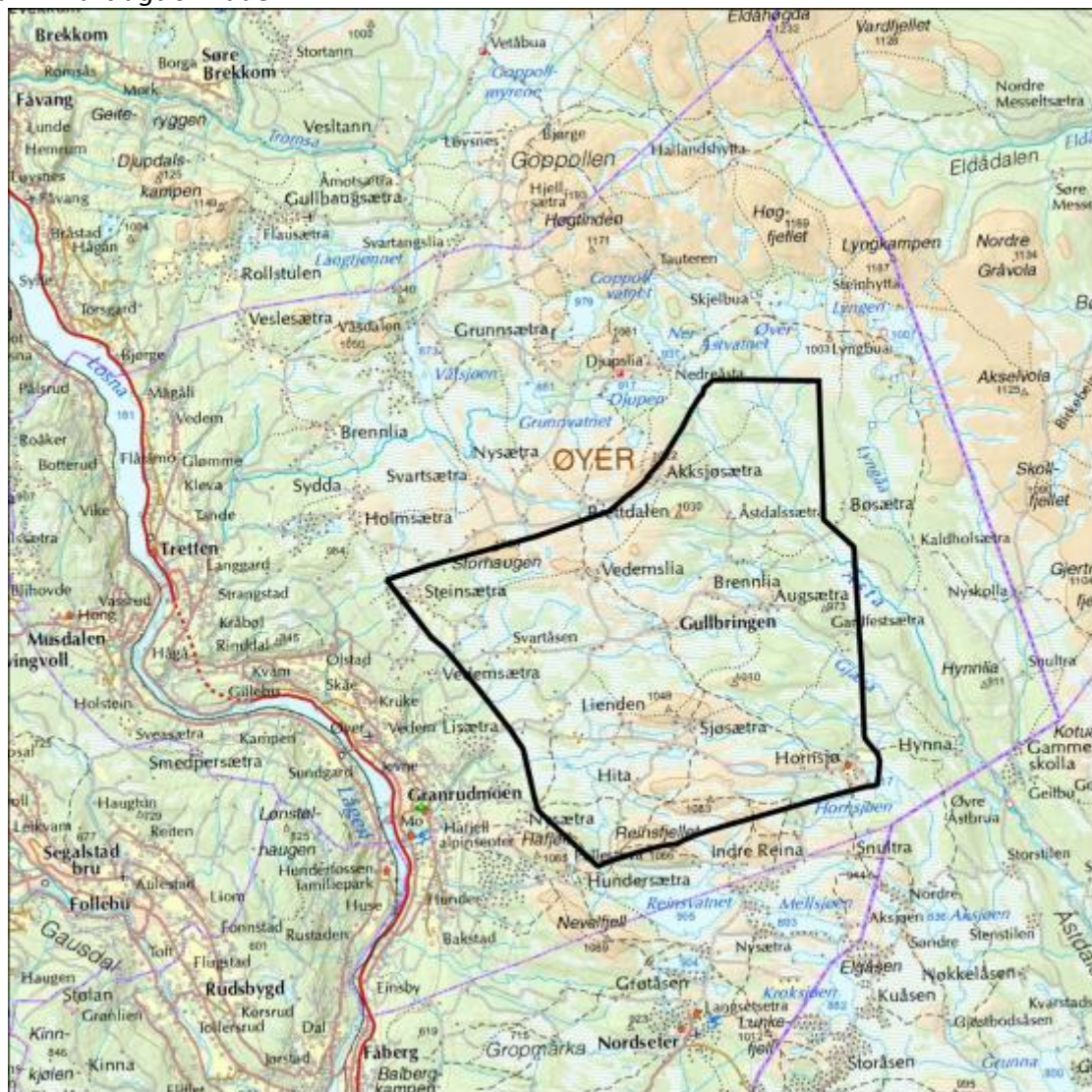
østsida av Lågen beiter en del storfe på arealene mellom gardene i bygda og grensa for statsallmenningen. På vestsida er det fire seterområder/beiteområder; Roåker, Musdalseter, Lassesetra og Smepersetra. Disse områdene ligger mellom 600 og 900 moh.

Som en oppfølging av beitebruksplanen fra 2014 gjennomførte NIBIO vegetasjonskartlegging av et område i Øyer-fjellet sommeren 2016. Et område på 152 km² i søre delen av Øyer-fjellet ble kartlagt. Sammendraget fra rapporten er gjengitt under.

5.2 Vegetasjonskartleggingen av Øyer-fjellet

Som en oppfølging av beitebruksplanen for Øyer kommune 2014-2018 ble det i 2016 gjennomført en vegetasjonskartlegging av 152 km² i Øyer-fjellet. NIBIO – Norsk institutt for bioøkonomi gjennomførte arbeidet som resulterte i en rapport og tre kart; et vegetasjonskart og to temakart for beite for sau og storfe.

Figur 1: Kartlagt område

Rapporten finnes på NIBIO sin nettside: <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2441063>

Sammendraget i rapporten gjengis her:

'Området ligg på austsida av Gudbrandsdalen og omfattar delar av det fjellområdet som blir kalla Øyerfjellet. I vest startar kartområdet 800-900 moh. der den bratte stigninga frå Gudbrandsdalen slakar ut i eit vidt fjellplåtå 900-1000 moh. Fleire aust-vestgåande, godt runda fjellryggar, når opp mot 1100 moh. og deler platået i fleire landskapsrom. I aust er øvre delen av den nord-sørgåande Åstdalen med i kartområdet, sideelvene Gjæsa og Hynna samt Hornsjøen heilt i sør. Herifrå går sørgrensa for området vestover til Reinsfjellet. I nord er det kartlagt om lag til vegen inn til Akksjøsætra. Høgaste punktet er Hitfjellet 1083 moh., lågast ligg det kring 770 moh. ved Åsta. Av kartområdet er berre 43% av arealet skogsett, sjølv om det meste ligg under den klimatisk potensielle skoggrensa. Det er grunn til å tru at denne grensa går kring 1100 moh. i området. Dette av di grana går opp mot 1000 moh., og som i Skandinavia ellers vil det kunne etablerast eit bjørkebelte 100-150 høgdemeter over barskoggrensa. Dei mest eksponerte toppane vil truleg likevel ikkje bli skogsette da ein her får ein «toppeffekt» av vind, uttørking og magert jordsmonn. Skogen i området er open fjellskog også nede i barskogen, og ligg over vernskoggrensa der det skal takast særskilde omsyn ved hogst. Området har eit kontinentalt temperaturklima med låg vintertemperatur og høg sommartemperatur i høve til høgda over havet. Nedbøren i kartområdet viser stor ulikheit frå Sjusjøen ei mil sør for området med 1020 mm i året, til Søre Brekkom, to mil mot nord, med 600 mm. Heile kartområdet er dominert av sandsteinar også kalla sparagmitt. Denne bergarten er vanlegvis fattig med omsyn til næring for plantevekster. I sandsteinane kan det finnast mindre innslag av mørke skifrar, konglomeratar og kalksteinar som lokalt kan gje utslag i rikare vegetasjon. Det er i første rekkje i gode vassig slik påverknad vil koma til syne i plantedekket. Det meste av kartområdet har tjukke lausmassar, som stort sett er morene. Over dei høgaste høgdena kan dekket vera tynt, men det er lite av fjellblotningar. Morena kan stadvis vera grov. Torvavsetningar i form av myr og sumpskogar er det rikeleg av. Kartområdet har lite variasjon i vegetasjonsdekket. 60% av arealet er blåbærmark (blåbærskogar + rishei). Av fastmarksarealet utgjer blåbærmarka 88%. Gras- og urterik mark (engskogar + høgstaudeeng) utgjer 7%. Dei fattigaste vegetasjonstypene, lav- og lyngrik mark (lav- og lyngrike skogar + lavhei), utgjer heller ikkje stort areal med berre 0,4%. Dette er overraskande ut frå den fattige berggrunnen, dei djupe, til dels grove lausmassane og det heller flatlendte terrenget. Truleg er godt snødekke vinterstid og finstoff i lausmassane som held på vatnet, forklaringa på dette. Store areal er forsumpa, i alt 31% av området. Det meste av dette er myr som fordeler seg nokså likt mellom vegetasjonstypene rismyr med 44% og grasmyr 50% av myrarealet. Området ligg for lågt til at snøleivevegetasjon får noko omfang anna enn mindre areal i nordsida av Hitfjellet. Det er store areal med dyrka mark og beitevollar kring dei mange setrene i området. På vestsida er det dyrka mykje også utanom setrene. Jordbruksareala i området er i ulik hevd, og mykje areal blir ikkje hausta. Samla jordbruksareal utgjer 3% av kartområdet.

Tilgjengeleg utmarksbeite i kartområdet er berekna til 146 019 dekar. Dette kjem fram ved å trekke klassane som ikkje er vegetasjonsdekte eller ikkje er tilgjengelege for beiting, frå det samla landarealet. Nyttbart beiteareal er samla areal av vegetasjonstypar som ein kan rekne med at dyra tek beiteplanter av betydning for tilvekst i frå. Dette utgjer 117 275 dekar for storfe og 105 385 dekar for sau. Av tilgjengeleg utmarksbeiteareal utgjer dette 80% for storfe

og 72% for sau. Forskjellen på storfe og sau ligg først og fremst i at mindre av arealet av grasmyr og fattig sumpskog er rekna som beite for sau. 5% av utmarksbeitearealet er i beste klassen svært godt beite for både storfe og sau. Ut frå terreng og vegetasjon er utmarksbeitet i kartområdet Øyerfjellet eigna for både sau og storfe. Beiteterreng er godt framkomeleg, med unntak av mindre parti med steinrik morene og nokre blaute myrer. Det vesentlege av beiteressursen ligg i blåbærmarka, og for storfe også på grasmyrene. Det er svært lite areal av svært godt beite, men ein uvanleg høg del av området er nyttbart beite. Områdevis er det ikkje så stor variasjon i beitekvalitet, men austsida, og særleg øvre del av Åstdalen, har høgare forekomst av svært godt beite og er beste delen av kartområdet. Her er det òg litt mindre myr enn i den myrrike vestdelen, som særleg for sau har lågare beitekvalitet. Setervollane utgjer ein stor beiteressurs der dei er tilgjengelige. Det er ikkje så store høgdeforskjellar i beitet. Det vil derfor ikkje vera store skilnader i utviklinga av plantene ulike stader i beitet, anna enn det som ulik eksposisjon skapar. Samla beitekaraktistikk for kartområdet er sett til godt - mindre godt beite med eit høveleg dyretal på 60 sau eller 12 storfe per km² nyttbart beiteareal. Dersom ein reknar 10% usikkerheit til kvar side og avrunding til næraste 100-eining for sau og 50-eining for storfe, kan eigna dyretal vera 5700 - 7000 sau eller 1300 - 1500 storfe. Best arealutnytting vil ein få ved bruk av både sau og storfe da ulike dyreslag nyttar terreng og plantedekke ulikt. Fordeler ein tilgjengeleg fôrproduksjon med $\frac{3}{4}$ på sau og $\frac{1}{4}$ på storfe kan kring 5 300 sau og 350 storfe vera høveleg. Det tilrådde dyretalet forutset nokolunde jamn fordeling av dyr i området. Det kartlagte området er del av Øyer beite- og gjetelag sitt beiteområde, som igjen er delt i fleire rodar. Kartområdet er del av to rodar: Aksjøsætervegen-Augsæter (146 km²) der det vart sleppt 3796 sau og 54 storfe i 2016, og Gjæslia/Sørbygda (119 km²) med 1176 sau og 33 storfe. I tillegg går det om lag 100 mjølkekyr i området frå fem setrer som er i drift. Det er vanskeleg å gje noko akkurat berekning av beitetrykk i kartområdet. Dersom ein reknar same prosent nyttbart beite i rodane som i kartområdet (80%) skulle det tilsvare 35 sau per km² i roden Aksjøsætervegen-Augsæter og 14 sau per km² i Gjæslia/Sørbygda. I tillegg kjem mjølkekyrne og det som rein og elg tek opp av beiteplanter. Det skulle uansett tilseie at utnyttinga av utmarksressursen er låg. Det viste også avbeitinga vi såg under siste del av kartlegginga som foregjeikk sist i august. Den var gjennomgåande låg i det meste av området. Det låge beitetrykket i utmark og vekslande hausting av setervollar gjer at vegetasjon og landskap endrar seg. Dersom ein ønskjer å ta vare på det landskapet som er skapt av tidlegare tiders langt hardare utmarkshausting må ulike tiltak settast inn.'

5.3 Beitekapasitet

Resultatet av vegetasjonskartleggingen viser at beitet er klassifisert som hovedsakelig godt og mindre godt beite. Utnyttingsgraden av utmarksbeitet i kartområdet er låg. anbefalt beitekapasitet er 60 sau el. 12 storfe pr. km². Disse tallene kan brukes som grunnlag for beitekapasitetsberegning i resten av Øyer-fjellet da berggrunnen er den samme og forholdene er mye like det kartlagte området.

Noen arealer som f.eks. Eldådalen er krevende å drive beitebruk i, det er langt å gå inn dit for å drive tilsyn og sanking. Det var i 2021 ingen som slapp storfe i dette området.

I statsallmenningen ble det i 2021 sluppet 6414 sau og lam og 442 storfe. Arealet er 430 km² stort. Ikke alt areal er nyttbart beite, men bruker en talla fra vegetasjonskartlegginga med

80% for nyttbart beite for storfe og 72% for sau og en fordeling på 75% sau og 25% storfe gir det rom for på 4000 storfe og 18500 sau.

Tabell 5. Beitekapasitet i kartlagt område i Øyer-fjellet, NIBIO Rapport Vol.3, Nr 68, 2017.

Dyre-slag	Beiteverdi	Dyr per km ²	Nyttbart beite km ²	Dyretal utmark
Sau	G - Mg	60	105,4	6323
Storfe		12	117,3	1408

Dette blir noe teoretisk da det er større områder som er avsatt til mjølkekyr på setrer og ikke er tilgjengelig for ammekuflokker. Det er også ulikheter mellom beiteområder i.f.t. areal og antall dyr på beite. Det er likevel grunn til å fastslå at det er rom for flere beitedyr i statsallmenningen og at mye av arealene skulle vært utnyttet og skjøttet bedre. Gjengroingen er en stor utfordring, arealene tettes med einer og vier.

Dette vil si at mange områder i fjellet har mye å gå på i.f.t. beitebelegget uten at det går utover beitekvaliteten. Det foregår en del sambeiting av storfe og sau. Dette bidrar til en bedre utnyttelse av arealene og større fôrproduksjon. Dette bl.a. at dyrene beiter ulike vekster samt at storfe trækker ned vekster som skygger for graset. Bedre lystilgang gir bedre grasvekst.

Foto: Heidi Stenseng

En bærekraftig ressursutnyttelse tilpasset områdenes naturgitte forhold må ligge til grunn for beitebruken. Ut fra tallene over synes det å være ledig beite i mange områder i utmarka i Øyer. Ved at det bl.a. foregår en del sambeiting er det grunn til å anta at det er mer ledig areal enn beregningen viser. Vegetasjonskartleggingen viser at det er rom for bedre utnyttelse gjennom flere beitedyr.

Det er vanskelig å forutse hva som kan skje innen landbruksnæringa sett i.f.t. klima og utvikling bl.a. Dersom det skulle oppstå forhold der det blir stor satsing på storfe og el sau slik at det blir for mange dyr i utmarka og beitepresset blir for stort, foreslås tiltak i prioritert rekkefølge:

1. Dyr fra bruk uten beiterett som ikke er med i organisert beitebruk må ut av områdene.
2. Dyr fra bruk uten beiterett som er med i organisert beitebruk må ut av beiteområdene.
3. Enkelte må henvises til nye beiteområder.
4. Antall dyr for beiteberettigede må reduseres i samsvar med fjellovens bestemmelser.

6. Lovverk

Beitebruk i utmark er i større og mindre grad berørt av over 30 lover. Plikter og retter ifm. beitebruk er i tillegg regulert av et betydelig antall forskrifter, hjemlet i ulike lover.

Aktuelle lover og forskrifter

Det er et omfattende lovverk som regulerer det meste her til lands, også bruken av utmarksressursene. I LNF-områdene (landbruks-, natur- og friluftsområder) reguleres forholdet mellom landbruksinteresser, friluftinteresser og naturverninteresser av særlover f.eks. beiteloven.

Forvaltningsplan for rovvilt i region 3 – Oppland (2020), utarbeidet av rovviltnemda for region 3 har også betydning for beiteinteressene. De viktigste lovene som styrer arealbruken i utmarka, og som har betydning for beiteinteressene, er listet opp nedenfor.

Tabell 6. Oversikt over lover og forskrifter som regulerer forhold for og rundt beitebruk

Beitenæring, beiteretter, beiterregulering
Beitelova (Lov om ymse beitespørsmål av 1961).
Hanndyrlova (Lov om avgrensing av retten til beite for hanndyr av 1970).
Fjelloven (Lov om utnytting av rettar og og lunnene m.m. i statsallmenningene av 6.juni 1975).
Allmenningslovene herunder lov om bygdeallmenninger (1992)
Motorferdselsloven (Lov motorferdsel i utmark og vassdrag av 1977)
Jordlova (Lov om jord av 1995).
Forskrift om transport av levende dyr (2001).
Hundeloven (Lov om hundehold av 2003)
Forskrift om velferd for småfe (2005).
Forskrift om hold av storfe (2004)
Forskrift om forvaltning av rovvilt (Rovviltsforskriften, 2205 med endring i 2017).
Forskrift om hundehold, Øyer kommune, Oppland (2007)
Lov om dyrevelferd (2009)
Forskrift om tilskudd til tiltak i beiteområder (2013)
Forskrift om tilskudd til forebyggende tiltak mot rovviltskader og konfliktdempende tiltak (2013).
Forskrift om erstatning for tap og følgekostnader når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt (1999 med endring i 2014).
Gjerdeloven (Lov om grannegjerde av 1961).
Viltloven (Lov om jakt og fangst av vilt av 1981).
Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer (1995).
Plan og bygningsloven (Lov om planlegging og byggesaksbehandling av 2008).
Friluftsløven (1957)

Lokale rammer

Båndtvang for hund

I Øyer kommune ble det i 2007 vedtatt kommunal forskrift om hundehold som innebærer at eier eller innehaver av hund skal holde hunden i bånd eller forsvarlig innestengt eller

ingjerdet i de områdene der husdyr har rett til å beite og faktisk beiter i tiden fra 1.april til og med 1.oktober.

Unntak fra disse båndtvangsbestemmelsene.

Denne forskriften gjelder ikke for:

- a. dresserte gjeterhunder i arbeid
- b. tjenestehund i arbeid
- c. hund brukt i ettersøk etter såret eller sykt vilt
- d. jakthunder som brukes under lovlig jakt, og som blir fulgt på forsvarlig måte av eier eller innehaver
- e. organisert trening av brukshunder
- f. lovlig trening og prøving av jakthunder
- g. hunder brukt til rypetaksering i regi av Øyer fjellstyre.

7. utfordringer knyttet til beitebruk

7.1 Rovvilt

Øyer kommune har i en årrekke hatt mange rovdyrangrep. Med grense mot Østerdalen er kommune svært utsatt for streifdyr, særlig av ulv. Alle de fire store rovdyra har tatt beitedyr i kommunen. Flere besetninger har hatt store tap.

Av de store rovdyrene er det jerven som står for den største andelen av tap sau til rovdyr i Øyer kommune de siste årene. Gaupa holder til i lavereliggende skogområder og det er også registrert som en stor skadegjører. Det har vært en rekke skadefellingsoppdrag i kommunen de senere årene. Det største angrepet så langt var et ulveangrep i 2018. Det ble felt en ulv samme kveld som den ble oppdaget, men den rakk å gjøre stor skade på den korte tida den oppholdt seg i beiteområdet.

Tabell 7: Taps % for sau og lam i kommunen 2007-2021 hentet fra søknad om tilskudd til organisert beitebruk

År	Sluppet på beite Sau/Lam	Tapt på beite Sau/Lam	Taps % Sau/Lam
2007	7966	357	4,5
2010	7581	498	6,6
2013	7715	579	7,5
2016	7606	330	4,3
2020	6630	309	4,7
2021	6414	215	3,4

I henhold til Rovdyrforliket, vedtak 687 vedtatt i Stortinget juni 2011 er Øyer kommune definert som beiteområde og skal ikke ha rovdyr. Streifdyr må regnes med, men ikke stedbundne. Ulvepolitikken ble vurdert på nytt og endra i en flertallsenighet i 2016. Der ble bestandsmål for ulv og ulvesoner fastsatt.

Når fredet rovvilt skader eller dreper husdyr, kan en etter søknad få erstatning for tap og følgeskader. Erstatningsordningen er hjemlet i viltloven § 12 a, og reguleres av egen forskrift.

I.h.t. forvaltningsplan for rovvilt i region 3 – Oppland har kommunene ansvar for de kommunale skadefellingslagene. Fellingsleder engasjeres av kommunen og fellingsleder setter sammen og har ansvaret for drift og organisering av det kommunale fellingslaget. Øyer kommune har eget skadefellingslag for rovvilt. Landbrukskontoret i Lillehammer-regionen administrerer skadefellingslaget i Øyer.

Øyer kommune ved landbrukskontoret har vaktordning for beredskap i.f.t. rovdyrangrep i beitesesongen. Kontoret har vakttelefon der alle henvendelser om rovvilt rettes. Hovedoppgaven er å raskt kunne sende inn søknad om skadefelling. Statsforvalteren har også rovviltberedskap og nyheter varsles med SMS som kommunen videresender til beitelag og rovviltfellingslag. Det vises til beredskapsplanen der rutiner for arbeid ved rovviltangrep og søknader om fellingstillatelser er beskrevet.

Landbrukskontoret har årlig møter med beitelag og skadefellingslag. Det samarbeides med beitelagene i regionen om søknad om FKT- midler til forebyggende og konfliktdepende tiltak. Av tiltak som har vært omsøkt og har fått tildelt midler er ekstraordinært tilsyn, GPS-kurs og kadaverhundkurs. Det har også vært kjørt et toårig prosjekt med merking av lam med radiobjeller for å bedre dokumentasjonen av tap av lam mtp jerv i et beiteområde i Øyerfjellet med store lammetap over flere år. Prosjektet ble videreført i 2021, da med merking av alle lam i en besetning. Utfordringer med utstyret samt mobildekningen har medført noe lav resultatoppnåelse.

Mattilsynet mener at tap av sau på beite er en av de største dyrevelferdsmessige utfordringene i Norge. Fredet rovvilt anses å være den viktigste enkeltårsaken, blant annet på grunn av grad av lidelse, antall dyr som blir skadd, følgelidelser hvor søyer og lam blir adskilt, samt stress og uro hos dyra. Mattilsynet følger opp enkeltbesetninger med høye tap og fører blant annet tilsyn for å se om det finnes driftsmessige årsaker til tapet.

Oversikt over vedtak om skadefellinger finnes på www.miljovedtak.no
På www.rovbase.no kan en søke etter observasjoner av rovdyr og skader av rovdyr i valgte områder og perioder.

Av sau og lam erstattet i Øyer de siste 11 årene er det jerv og bjørn som står for størstedelen av erstattet tap ifølge rovbasen. Tabell 7 gir nøyaktige tall fordelt på skadevolder i denne perioden.

Tabell 8. Antall sau erstattet i Øyer fra 2010-2020 (Kilde rovbases.no/erstatning)

Skadevolder	Antall sau erstattet	Antall lam erstattet	Totalt erstattet	Andel av total tap
Gaupe	15	130	145	9,1%
Jerv	83	569	652	41,1%
Bjørn	247	188	435	27,4%
Ulv	62	241	303	19,1%
Kongeørn	0	1	1	0,1%
Uspesifisert	11	40	51	3,2%
Totalt	418	1169	1587	100%

Bruk av kadaverhundekvipasjer øker sannsynligheten for å avdekke tap og tapsårsaker på et tidlig stadium, noe som kan være avgjørende ved skadefelling, samt for å dokumentere rovdyrskade og påfølgende erstatning. Rovviltnemnda i region 3 har gitt midler til utdanning av kadaverhundekvipasjer, og beitelaga får i forkant av hver beitesesong en oversikt over godkjente ekvipasjer som kan kontaktes til bruk ved akutte situasjoner og/eller som ordinært tilsyn.

7.2 Beiteretten

Beiteretten representerer en verdi. Mange beitebrukere er av den oppfatning av beiteretten er så sterk at ingen kan rokke ved den. Rent juridisk er dette i stor grad riktig, men i praksis reduseres areal med beiterett gjennom omdisponering av utmarksområder til andre formål som f.eks. til hyttefelt, industriområde, skytefelt, dyrking, inngjerding av skogteiger til beite. Mange har derfor fått erfare hvor problematisk det kan være å drive beiting i slike områder. Dermed kan beiteretten i realiteten bli borte fra et område, ofte uten at beitebruker eller beitelaget har kommet med innspill.

Beiteretten kan være forankret på ulike måter hos den enkelte rettshaver:

- Avtaler der for eksempel et fradelt bruk kan ha fått beiterett i hovedbrukets skog for x kyr
- Hevd
- Alders tids bruk
- Lokale sedvaner - en relativt fast praksis i et område som stemmer med det som en oppfatter som rimelig og fornuftig
- Bygde- og statsallmenning
- Dom og jordskifte

7.3 Omdisponering av utmark

Utmarksbeite er den mest arealkrevende næringen vi har. Det er et stort press på utbyggingsområder til reiseliv- og fritidsformål i Øyer. Øyer er en stor hyttekommune med ca 3300 hytter. I tillegg har kommunen en planreserve på 2000-2500 enheter fordelt på hytter og leilighetsbygg.

Det er viktig for beitenæringa at det fastsettes en grense for utbygging mot fjellet.

Beitenæringa må bli kompensert for tap av beite ved omdisponering av utmarksarealer med f.eks. bidrag til inngjerding, digitale gjerder, gjeting og annet ved at det settes av midler

gjennom utbyggingsavtaler. Det har også vist at tidlig avskoging av nye hytteområder kan medføre at beitedyr venner seg til å gå i hogstfeltene i flere år før hytteutbyggingen skjer.

7.4 Økt menneskelig aktivitet i utmarka

Allemannsretten gir oss rett til å ferdes og oppholde oss i utmark i Norge. Rettigheten er et gratis fellesgode som er en del av den norske kulturarven. Øyer kommune har mange fritidseiendommer. Dette bidrar til at det er mange mennesker som bruker utmarka til fotturer, skiturer, sykkelturner, bærsanking, soppstaking, jakt og fiske m.m. Den menneskelige aktiviteten i utmarka er stigende. Det blir laget nye stier for fjellfolk og syklistene som også da blir brukt av beitedyr. Stiene kan lede beitedyrene ut av sitt faste beiteområde. Der det ryddes og planeres skiløyper kan beiteverdien øke ved at det vokser til med beitegras. Dette kan igjen lede beitedyrene inn i hytteområdene.

Koronapandemien har i tillegg bidratt til at flere bruker egen hytte i beitesesongen. Mye folk ute kan medføre at beitedyr kan presses ut av sine naturlige beiteområder og inn i tilstøtende arealer.

Disse forholdene kan gi komplikasjoner for beitetilsyn, ekstraarbeid for de berørte beitebrukerne og det kan oppstå konflikter innad i beitenæringa. Forstyrrelser gir konsekvenser for sanking, for flytting og transport av dyr. Hver sommer blir også dyr påkjørt langs setervegene.

Det er viktig å få gjensidig respekt og forståelse for hverandres interesser.

7.5 Løshund

Med økt menneskelig aktivitet i utmarka følger også at flere hunder er ute. Utfordringen med at turgåere slipper hundene løs er økende og en stor belastning for beitenæringa. Det skjer at hunder kan skade og i verste fall drepe beitedyr. Like stor utfordring er det at løshunder skremmer dyr og fører til at søyer og lam kommer fra hverandre. Dette medfører en belastning for dyrene, og kan gi reduserte høstvekter og dårligere produksjonsresultater. Beitenæringa oppfatter at det er liten forståelse for båndtvang, og i tillegg dårlige sanksjonsmuligheter ved brudd på bestemmelsene en utfordring. For all småviltjakt med hund i september er det et krav om sauerenhetsbevis som ikke er eldre enn 2 år i statsallmenningen. Øyer kommune har egen lokal forskrift om utvidet periode for båndtvang i kommunen fra 20.august til og med 1.oktober.

7.6 Gjerder

Dårlig vedlikeholdte gjerder, manglende gjerder og strømgjerder uten strøm og tilsyn er en utfordring i forbindelse med beiting i utmark. Dette gjelder både rundt og mellom landbrukseiendommer og rundt hytter. Dårlige gjerder og usikrede bygninger er feller for både beitedyr og ville dyr. Det har over lang tid blitt færre husdyrbrukere og dermed færre som deler arbeidet med vedlikehold av gjerder. Mange gamle gjerder i utmark som ikke er i bruk lenger, blir ikke vedlikeholdt.

Ved eierskifter blir det ikke informert om hvor eiendommen har gjerdeplikt, og det er heller ikke alle grunneiere som er klar over gjerdeplikten eller hvor de har gjerdeplikt. I noen

tilfeller står gjerdeplikten mellom to eiendommer omtalt i skylddelinger. Økt drift med leiejord har også ført til uklart gjerdeansvar hvis dette ikke er nedfelt i leieavtalene. Mattilsynet kan, med hjemmel i dyrevelferdsloven §15, gi pålegg til grunneiere i tilfeller der gjerdeholdet ikke er forskriftsmessig.

Det er en utfordring med dårlige gjerder rundt dyrkingsfelt i fjellet som har gått ut av drift. Fjellstyret registrerer dårlige gjerder og melder til Statskog. Statskog varsler bruker, og videre Mattilsynet om gjerdet ikke blir utbedret/fjernet.

Digitale gjerdeløsninger gir nye muligheter for utnytting av beiter. Det gir også muligheter for styring av beitebruken, og har vært benyttet for å flytte storfe som trekker over kommunegrensa til Stor-Elvdal. En kostnadsutfordring til nå.

Det har vist seg at grove steiner inntil hus/hytter kan stoppe sau fra å trekke inntil /legge seg inne ved bygningene.

7.7 Gjengroing

Tregrensa i Norge kryper oppover. Innlandet har i dag store skogløse arealer som ligger under den såkalte klimatiske skoggrensen. Vedhogsten rundt seterområdene har opphørt, og tilgroing med einer er et problem rundt de fleste setervoller. I Øyer-fjellet brer eineren om seg i stort omfang. Det største problemet ved naturlig gjengroing, sett fra beitebrukers ståsted, er at planteproduksjonen reduseres på grunn av lite lys slipper ned i skogbunnen. Skogen vil over tid tynne seg selv. Men dette er prosesser som tar lang tid.

En klarer ikke stoppe gjengroingen, men det kan velges ut områder en ønsker å bedre beitekvaliteten. Skjøtselstiltak for å øke planteproduksjonen er kostbare tiltak og må settes inn på de areal en får mest igjen for innsatsen.

Ryddetiltak i utmarka med fjerning av busker og kratt på rikere mark fremmer veksten av beitegras, og er det beitedyr i området er det stor sannsynlighet for at de trekkes mot disse områdene og begynner å beite der. Rydding av areal krever tillatelse av grunneier. Maskinell rydding/beiteknusing og andre tiltak som kan skade automatisk fredete kulturminner må vurderes i.f.t. kulturminneloven.

7.8 Nabobeiting

Det trekker en del kjøttfe fra Ringsaker inn i sørlige delen av Øyerfjellet. Disse flokkene blander seg med mjølkekubesetningene og gir utfordringer for de som driver seterdrift i området. Det er to besetninger fra Ringsaker som har beiterett i Øyer-fjellet. Det beiter også sau fra nabokommuner i Øyer, noen av disse har beiterett, andre ikke.

7.9 Storfe i utmark

Flere storfe, og spesielt ammeku i utmark, medfører utfordringer. Dette er en driftsform det kan være utfordringer med i tur- og hytteområder da storfe opptrer i større flokker. Det har

de siste årene vært uheldige – og farlige episoder med storfe, da spesielt mellom turgåere og ammekyr. Mange er usikre i møtet med beitedyr. Kyr med kalv kan ha sterke morsinstinkter som krever at folk som ferdes i utmarka må være særlig oppmerksomme. Spesielt viktig er det for de som går tur med hund. Rådet er å gå store omveier om en møter en storfeflokk. Ikke alle hundeeiere er klar over at storfe kan angripe hunder og hundeeiere. Det er derfor viktig med god informasjon. Faglag og avlsorganisasjonene har utarbeidet informasjonsmateriell knyttet til storfe på beite. Konkrete tips til hvordan en skal opptre om en møter storfe i utmark er: Opptre rolig, vis hensyn og hold avstand til dyra. Ikke oppsøk eller gå mellom dyra. Hunden skal holdes i bånd. Dersom en eller flere dyr opptrer truende, slipp hunden. Om en er på bærplukking og har med bøtte, kan dette oppfattes til å være en bøtte med kraftfôr av storfeet.

8. Utmarksbeite i plansammenheng

8.1 Beitebruk og arealplaner

Store deler av Øyer er avsatt til LNF-formål (landbruk, natur og friluftsområde) i kommuneplanens arealdel, revidert i 2018. Mye av arealene brukes til beite i dag, men beitetrykket varierer. Arealbruken som i størst grad er direkte konkurrerende til beitebruken er hyttebyggingen med påfølgende økt menneskelig aktivitet i utmarka. I planprosesser er det viktig med god dialog. Beitenæringa og beitebrukere i de aktuelle områdene må involveres tidlig i planprosesser som berører beitebruken i området.

På oppstartsmøter som blir holdt ved oppstart av reguleringsplanarbeid må utbygger få informasjon for å finne ut hvem som har beiterett, hvilken beiteverdi det aktuelle utbyggingsområde har og beitetrykket i området. Det bør avklares om bruk av ferdselsveger, trekkveier, saltplasser, sankeplasser eller andre planlagte tiltak som kan bli berørt av utbyggingen. Det er viktig at utbyggere innhenter denne informasjonen tidlig slik at en kan unngå konflikter. Avbøtende tiltak kan bl.a. være at det etableres kompensasjonsløsninger for beiterettshavere. Dette kan være økonomiske bidrag til tilretteleggingstiltak, infrastruktur, digitale gjerder, beitetilsyn m.m. og at dette inngår i utbyggingsavtaler.

Ved planlegging av nye veier i beiteområdene, bør en ta hensyn til at disse ikke legges gjennom områder hvor beitedyr i særlig grad holder til, og en bør unngå å avskjære ferdselsveier og stier.

8.2 Beitenæringen som høringsinstans

Beitelagene og grunneierlagene må være høringsinstans i arealplansaker som berører utmarksområder. Dette er viktig for at berørte beitebrukere skal kunne melde fra om sine interesser på et tidlig stadium. Når det er sagt, er det også viktig at beitelagene er aktive og gir innspill på arealplaner som er på høring.

9.0 Tiltaksdel

Tiltaksdelen er utarbeidet med utgangspunkt i de problemstillinger som er utredet foran. Noen av tiltakene dekker flere problemstillinger.

Tiltak 9.1 Forebygge tap av dyr på beite

Formål	Forebygge tap av dyr på beite
Tiltak	1. Videreføre organisert beitebruk og tilsynsrutinene2. Videreføre den kommunale rovviltvaktordningen rask effektivering av søknader om skadefelling ved rovviltangrep.3. Videreføre dialogen og samarbeidet med rovviltfellingslaget.4. Videreføre årlige dialogmøter med landbrukskontoret og diskutere aktuelle tiltak kommende beitesesong.5. Oppfordre beitelagene til å søke tilskudd til ulike tiltak i beiteområdene (Tilskudd til tiltak i beiteområder og FKT-midler – Forebyggende og konfliktdempende tiltak).
Ansvar	Beitelagene og Landbrukskontoret
Tidsramme	2022-2030

Tiltak 9.2 Informere om beiting i utmark

Formål	Bedre forståelsen for beitenæringen og forebygge konflikter. Det er løpende behov for informasjon om beitebruk og lokale båndtvangsbestemmelser. Særlig viktig er det å informere om storfebeiting, spesielt storfe i møte med hund.
Tiltak	Tilsynsplakater settes opp rundt om i beiteområdene. Infoplakater ved søppelcontainere der mange ferdes. Artikler – informere om beiterett og møte med storfe i utmark i Hyttemagasinet og Øyermagasinet. Sosiale medier og nettside – informasjon om hvordan forholde seg når en møter dyr i utmarka. Informere på møter med velforeninger.
Ansvar	Beitelag, grunneierlag, kommunen
Tidsramme	Kontinuerlig

Tiltak 9.3 Tilsyn og oppfølging av dårlige gjerder i utmark og ulovlige gjerder rundt fritidseiendommer

Formål	Unngå skader og tap på husdyr
Tiltak	1. Informere om gjerdebestemmelser i regulerte områder gjennom nettside, Facebook og Hyttemagasinet.2. Årlige gjerdetilsyn med oppfølging.3. Arrangere møte med tema beiting, beiterett og gjerding.
Ansvar	1. Fjellstyret/Statskog følger opp gjerder i statsallmenningen2. Kommunen følger opp gjerder i regulerte områder.3. Mattilsynet kan følge opp gjerder i LNF-områder.
Tidsramme	Kontinuerlig

Tiltak 9.4 Bruk av resultater fra vegetasjonskartleggingen

Formål	Legge vegetasjonskartleggingen til grunn for beitedrift i statsallmenningen
Tiltak	Fjellstyret og beitelaget vurderer rapport fra NIBIOs vegetasjonskartlegging ved utvelgelse av beiteområder for nye besetninger. Rapporten brukes også til å foreslå tiltak for bedre utnyttelse av beitene, sambeiting, flytting mellom områder gjennom sesongen.
Ansvar	Fjellstyret og beitelaget
Tidsramme	Kontinuerlig

Tiltak 9.5 Ta i bruk digitale gjerder

Formål	Bedre utnyttelsen av beiteområder gjennom bruk av digitale gjerder på beitedyr
Tiltak	Beitelagene/beitebrukerne tar i bruk digitale gjerder for å styre beitedyrene dit det er ønskelig at de beiter.
Ansvar	Beitelag/beitebrukere
Tidsramme	Kontinuerlig

Foto: Heidi Stenseng

10. Anbefalinger for bruk av beitearealene i Øyer

Disse retningslinjene gjelder for de utmarksområdene i Øyer kommune som omfattes av beiteretten. I statsallmenningen gjelder «Regler for beitebruk i Øyer statsallmenning» (vedlegg).

1. Ved omdisponering av utmarksarealer må det tas hensyn til beiterettigheter og mulig konflikter søkes avklart på forhånd ved at en unngår omdisponering i gode beiteområder.
2. Utbyggingsområder for hytter bør planlegges slik at de konsentreres til visse områder med mindre god beiteverdi framfor at de spres over større arealer.
3. Ved planlegging av nye veger og sykkeltraseer i beiteområdene, bør en ta hensyn til at disse ikke legges gjennom områder hvor beitedyr i særlig grad holder til og en bør unngå å avskjære stier.
4. Valg av slipp- og saltingsplasser må skje i samråd med grunneier og plassene må legges utenom steder hvor det ikke er ønskelig at dyra samler seg i lengre perioder (eks. parkeringsplasser, veier, nyplantinger, hyttebebyggelse og turistbedrifter).
5. Slipptiden for beitedyra må tilpasses beiteveksten.
6. Sankingen av beitedyra samordnes med tidspunktene for jakt. Beitedyra bør være sankt før storviltjakta begynner.
7. Løshunder som jager beitedyr, skal straks tas inn og leveres politiet. Utleiere av jaktterreng oppfordres til å sikre seg at jakthundene er «sauesikre».
8. Storfeiere oppfordres til å merke dyrene med navnemerker.
9. Slipp av beitedyr bør bare skje der husdyreier har beiterett.

11. Beredskapsplan

Beredskapsplanen er en del av beitebruksplanen for Øyer kommune og er utarbeidet av beitelagene i Øyer og landbrukskontoret for Lillehammer-regionen. Beitelagene har egne beredskapsplaner som revideres årlig. Landbrukskontoret har laget en mal for beredskapsplan for beitelag (vedlagt).

11.1 Hovedmål

Hovedmålet med en beredskapsplan er å sikre velferden for husdyr på utmarksbeite gjennom å:

1. Forebygge tap og skader for husdyr på utmarksbeite
2. Fange opp akutte forhold i beiteområdet
3. Gjennomføre tiltak

11.2 Forebyggende tiltak

Dette er aktuelle tiltak som kan settes inn for å fange opp syke og skadde dyr på utmarksbeite. I tillegg bør det kartlegges og elimineres mulig farlige områder.

11.2.1 Tilsyn

Beitelagene utarbeider årlige tilsynslistene og varslingslistene. Alt tilsyn som gjennomføres dokumenteres ved bruk av tilsynsskjemaer. Beitelagene fører oversikter over merkinga av dyr i den enkelte besetning for å lette identifisering av eier av dyr. Bruk av slips gjør det lettere å oppdage tap av lam. Elektronisk merking av dyr bidrar til at det er enklere å finne skadde dyr/kadaver. Tilsyn er viktig for å kunne fange opp akutte situasjoner.

9.2.2 Informasjon

Beitelagene setter opp plakater med informasjon om beitebruken og båndtvangsbestemmelsene, med telefonnummer til lagets kontaktpersoner. Det er viktig at disse oppdateres før beitesesongen.

11.3 Kartlegge problemområder

I områder der det ofte oppstår skade eller problemer med beitedyr må årsakene kartlegges, slik at en kan unngå problemene. Eks giftige planter, skårfester, blauthøl o.l.

11.4 Akutte forhold

Akutte situasjoner oppstår først og fremst på grunn av rovdyr. Andre akutte situasjoner kan være sykdomsutbrudd, laushund og forurensning.

11.5 Rovvilt

Øyer kommune har hatt en del rovdyrskader i forhold til nabokommunene. Tapet av beitedyr til fredet rovvilt har variert de senere årene, og en må regne med årlige skader. Alle fire store rovdyrene er skadegjørere i kommunen.

11.5.1 Ekstraordinært tilsyn

Ved rovdyrskader eller observasjoner settes det i gang ekstra tilsyn for om mulig å avverge ytterligere skade og dokumentere oppstått skade. Dette i samråd med Landbrukskontoret. Alle døde eller skadde dyr som antas å kunne være forårsaket av rovdyr skal meldes til rovviltkontakt i SNO. Søknad om FKT midler til ekstraordinært tilsyn sendes av landbrukskontoret i samarbeid med beitelagene.

11.5.2 Rutine ved funn av kadaver/observasjon av rovdyr

Ved funn av kadaver som en mistenker er tatt av rovdyr evt. observasjon av rovdyr skal en:

- Melde fra til SNO
- Melde fra til kommunen og jaktlaget, så de kan forberede en eventuell søknad/jakt
- Når SNO får dokumentert om det er rovvilt, søker kommunen om fellingstillatelse
- Søknader om fellingstillatelse avgjøres raskt av statsforvalteren
- Leder av rovviltlaget avgjør hvordan videre søk skal gjøres sammen med beitelaget

Det er viktig at en ikke ødelegger for jakta med søk etter kadaver.

11.5.3 Beredskap og oppgaver ved Landbrukskontoret

Landbrukskontoret har egen vakttelefon for rovviltberedskap gjennom beitesesongen- tlf 957 05 520

Landbrukskontoret videresender SMS fra Statsforvalteren med info om fellingstillatelser m.m. Landbrukskontoret fremmer søknader om skadefelling ved rovviltangrep, igangsetter skadefelling og avklarer behovet for ekstraordinært tilsyn med beitelagene.

Det er Statsforvalteren som behandler skadefellingsøknadene i tidsrommet 1.juni til 15.februar. Resten av året er det Miljødirektoratet som behandler slike søknader.

Statsforvalteren har rovviltberedskap i beitesesongen med vakt på tlf: 970 29 840.

En søknad om skadefelling skal inneholde:

- *Antall skadetilfeller som er meldt til og undersøkt av Statens naturoppsyn*
- *Generell beskrivelse av tapssituasjonen: oversikt over savnede dyr, morløse lam etc.*
- *Hvor mange sau og lam som er sluppet på utmarksbeite i det aktuelle beiteområdet.*
- *Hvilke forebyggende tiltak er vurdert og/eller utprøvd i den aktuelle skadesituasjonen. Om det i beitelaget er mottatt statlige midler for forebyggende tiltak mot rovviltskader, i tilfelle til hvilke tiltak*

Det er viktig at en har status over dette før søknaden sendes, slik at denne kan behandles raskt. Rovviltlaget må kontaktes med en gang skade oppstår, slik at dem får forberedt seg på skadefelling. Hvis det allerede er gitt fellingstillatelse er det **viktig** at informasjon om nye skader gis direkte til jaktlaget.

Jakt utføres av kommunalt skadefellingslag, med godtgjøring fra kommunen. Ved fellingstillatelser på tvers av kommunegrensa må en samarbeide på tvers av grensene.

11.6 Beredskapsarealer.

I akutte og vedvarende situasjoner kan det bli behov for å plassere sau på beredskapsarealer ved utsatt beiteslipp eller tidlig sanking etter vedtak fra overordnede myndigheter. Ved utsatt slipp eller tidlig sanking, kompenseres dette med FKT midler. Dette må Landbrukskontoret avklare med Statsforvalteren på forhånd.

Værhamninga i Øyerfjellet er et aktuelt beredskapsareal. Det er også utvist nye arealer til inngjerding for sau i nærheten av noen setre. Disse arealene er også tenkt som beredskapsarealer ved evt. rovviltangrep og til skadde og sjuke dyr.

Det er også et alternativ å tilleggsføre beitedyrene på egne innmarksarealer som et beredskapstiltak.

11.7 Krisehåndtering

Beredskapsplanen for beitelag omhandler rutine for krisehåndtering ved akutte rovviltangrep.

11.8 Gjennomføring av tiltak

Årlige tiltak	Tidsfrist	Ansvarlig
Beredskapsplan beitelag	1. april	Beitelag
Tilsynsvakter	20. mai	Beitelag
Informasjon om rovvilt og beitesesong	20. mai	Statsforvalteren
Bruk av slips	Før beiteslipp	Dyreeier/ beitelag
Oppdatering/fornyng av info plakater	Før beiteslipp	Beitelaget
Helsetilstand hos dyr	Før beiteslipp	Dyreeier/Beitelag
Sms varslng rovvilt til beitelaga	Fortløpende	Landbrukskontoret
Varsling til medlemmer	Fortløpende	Beitelag
Kontroll av gjerder og bygninger	Fortløpende	Beitelag/gjerde og bygningseier.
Dialogmøte rovvilt og FKT-midler	10.februar	SFIN/Landbrukskontoret

Forebyggende tiltak	Ansvarlig
Utvidet tilsyn	Beitelag
Fargeslips	Beitelag
Inngjerding av hyttefelt/områder	Beitelag/ Kommunen
Radiobjeller	Dyreeier/OSG/SFIN
Digitale gjerdeløsninger	Beitelag/dyreeier

Akutte tiltak	Ansvarlig
Forsinket slipp	Beitelag/Landbrukskontoret/SFIN
Tidlig sanking	Beitelag/Landbrukskontoret/SFIN
Ekstra ordinært tilsyn	Beitelag/ Landbrukskontoret
Søknad om skadefelling – rovvilt	Kommunen

12. Beitekart

Beitebrukskart for Øyer kommune, sau

Beitebrukskart for Øyer kommune, storfe

Beitebrukskart for Øyer kommune, besetningsområder sau

Vedlegg

Mal for beredskapsplan for beitelag

Regler for beitebruk i Øyer statsallmenning